

เทวันคำกาพย์: นิทานพื้นบ้านไทยที่เปลี่ยนรายละเอียด เนื้อเรื่องมาจากชาดก

Thewan Kham Kap: A Thai Folktale with the Changing Details from Jataka

ณัฐา คำชู (Nattha Khamchoo)¹

Received: January 23, 2020

Revised: April 27, 2020

Accepted: May 25, 2020

บทคัดย่อ

เทวันคำกาพย์เป็นนิทานพื้นบ้านไทยประเภทลายลักษณ์ที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นมาในยุคที่สังคมไทยนิยมการสวดอ่าน และฟังนิทานหรือกลอนสวดในที่ประชุมชนหรือในครัวเรือนราวสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น-สมัยรัชกาลที่ 5 ปัจจุบันต้นฉบับเทวันคำกาพย์ได้รับการเก็บรักษาไว้ที่ฝ่ายเอกสารโบราณ หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร

กวีสร้างสรรค์เทวันคำกาพย์มาจากเทวันชาดก ซึ่งเป็นนิทานในปัญญาสาชดก โดยได้เปลี่ยนรายละเอียดของตัวละครและเหตุการณ์ในเรื่อง ได้แก่ เปลี่ยนรายละเอียดชื่อ ลักษณะ พฤติกรรมของตัวละคร เปลี่ยนรายละเอียดเหตุการณ์ในเรื่องด้วยการนำอนุภาคและเหตุการณ์จากวรรณกรรมหรือนิทานเรื่องอื่นที่รู้จักกันดีที่มีมาก่อนมาดัดแปลงผสมผสาน ทำให้เทวันคำกาพย์มีความแตกต่างไปจากตัวบทนิทานต้นเรื่อง ซึ่งก่อให้เกิดความตลกขบขัน นอกจากนี้กวียังเปลี่ยนรายละเอียดของหลักธรรมคำสอนที่ปรากฏในเนื้อเรื่องให้ง่ายต่อความเข้าใจและการจดจำของผู้อ่านผู้ฟังซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นชาวบ้านชาววัด

¹ ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

เทวันคำกาพย์เป็นนิทานพื้นบ้านไทยอีกเรื่องหนึ่งที่น่าสนใจ มีคุณค่า สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญา ความรอบรู้และความสามารถของกวีในการปรับเปลี่ยนนิทานศาสนาให้มาเป็นนิทานพื้นบ้าน จึงควรอนุรักษ์และเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักกว้างขวางต่อไป

คำสำคัญ: เทวันคำกาพย์, นิทานคำกาพย์, กลอนสวด, นิทานพื้นบ้าน, การดัดแปลงวรรณกรรม

Abstract

Thewan Kham Kap is a recorded type of Thai Folktale which was created when Thai society was fond of storytelling or Klon Suat (Thai religious verse) at social gathering or in the household from around Early Rattanakosin Period to the reign of King Rama V. Nowadays, the original version of Thewan Kham Kap is securely kept at the Archival Department, National Library of Thailand, Bangkok.

Thewan Kham Kap is originated from Thewan Jataka which is one of the tales in Pannasa Jataka. A poet changed some details of the characters and incidents in the story such as the characters' names, characteristics, and behaviors. The poet also adapted and added motif and incidents from other well-known literatures or famous tales. Therefore, Thewan Kham Kap was differentiated from the original story; and that made it appear to be humorous and fun to read. Moreover, the poet simplified moral principles appeared in the story to be more comprehensible and easier to memorize for the readers who were mostly the villagers.

Thewan Kham Kap is one of the interesting and valuable Thai folktales. It reflects the poet's wisdom, omniscience, and talent for adapting religious tales into a good folktale. Hence, it should be conserved as well as widely publicized.

Keywords: Thewan Kham Kap, Kap Folktale, Thai Religious Verse, Folktale, Literary Adaptation

บทนำ

เทวัญคำกาพย์เป็นนิทานพื้นบ้านไทยประเภทลายลักษณ์ที่หลายคนยังไม่รู้จัก เนื่องจากยังไม่มีผู้นำนิทานเรื่องนี้มาศึกษาและเผยแพร่มากนัก จากการศึกษาภูมิหลังและประวัติความเป็นมาของเรื่อง สันนิษฐานว่า นิทานเรื่องนี้ในอดีตคงได้รับความนิยมแพร่หลายอยู่มาก เพราะพบหลักฐานต้นฉบับนิทานเรื่องเทวัญ ทั้งที่เป็นปัญญาสชาดกของไทยและปัญญาสชาดกของเขมร (นิยะดา เหล่าสุนทร, 2558, หน้า 55, 59) นอกจากนี้ยังมีสำนวนที่เป็นกลอนอ่าน กลอนบทละคร และคำกาพย์หรือที่เรียกว่ากลอนสวด ตามลักษณะคำประพันธ์และหน้าที่ของนิทานที่ถูกนำมาใช้สวดอ่านตามความนิยมในอดีต

กระนั้นก็ตาม แม้จะมีการพบต้นฉบับนิทานเรื่องเทวัญอยู่หลายสำนวนแต่ต้นฉบับส่วนใหญ่มีเนื้อเรื่องไม่สมบูรณ์ ชำรุด หรือสูญหาย มีเพียงเทวัญธาดกซึ่งเผยแพร่อยู่ในปัญญาสชาดก เล่ม 2 ปัจฉิมภักดิ์ เรื่องที่ 6 และต้นฉบับเทวัญ จำนวน 2 เล่ม ได้แก่ เจ้าเทวัญสมุด 1 เลขที่ 170 และเทวัญ เล่ม 2 เลขที่ 169 หมวกลอนสวดประเภทสมุดไทยขาว อักษรไทย ภาษาไทยโบราณ เส้นหมึก ที่หม่อมเจ้าหญิงจรัสประทานให้หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร เมื่อ พ.ศ. 2450 เท่านั้น ที่มีเนื้อเรื่องตั้งแต่ต้นไปจนจบเรื่อง

เนื้อเรื่องเทวัญคำกาพย์มีลักษณะอย่างนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ หรือนิทานมหัศจรรย์ที่กล่าวถึงการเดินทาง ผจญภัย ตามหาเนื้อคู่ การพลัดพราก การกลับมาพบกัน และครองเมืองอย่างมีความสุขของตัวละคร ซึ่งเป็นประเภทนิทานพื้นบ้านไทยที่ได้รับความนิยมและมีจำนวนมากที่สุด (ธวัช ปุณโณทก, 2553, หน้า 30) จากการศึกษาเนื้อเรื่องเทวัญคำกาพย์ ทำให้สันนิษฐานได้ว่า นิทานเรื่องนี้ก็วันจะได้รับอิทธิพลในการประพันธ์เนื้อเรื่องมาจากเทวัญธาดกที่เป็นนิทานเรื่องหนึ่งในปัญญาสชาดกหรือชาดกนอกนิบาตซึ่งเป็นนิทานศาสนา แต่ก็ได้เปลี่ยนแปลงรายละเอียดของเนื้อเรื่องให้แตกต่างไปจากตัวบทนิทานต้นเรื่อง ดังที่กวีได้กล่าวไว้ในปรารภเรื่องว่า

๑ เขียนที่จำได้ ที่หลงลืมไป จำไม่มั่นคง

ตบแต่งแปลงใส่ โดยใจจ้านง ท่านเล่ามันคง อย่าสงสัยเลย...

(เจ้าเทวัญสมุด 1 เลขที่ 170, หน้าต้น, หน้า 3)

เป็นที่น่าสนใจว่า เมื่อกวีนำนิทานชาดกซึ่งเป็นนิทานศาสนามาประพันธ์ในรูปแบบนิทานพื้นบ้านประเภทคำกาพย์หรือกลอนสวด เพื่อใช้สวดอ่านและฟังกันในที่ประชุมชนหรือในครัวเรือนตามความนิยมของชาวบ้านชาววัดในอดีต กวีได้ดัดแปลงหรือปรับเปลี่ยนวรรณกรรมต้นเรื่องจากสื่อประเภทหนึ่งไปสู่สื่ออีกประเภทหนึ่ง ด้วยวิธีการเปลี่ยนรายละเอียดอะไรบางอย่างให้นิทานเรื่องนี้สอดคล้องกับความนิยมของผู้สวดอ่านและผู้ฟัง ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการเปลี่ยนรายละเอียดของเนื้อเรื่องเทวนคำกาพย์ ซึ่งสันนิษฐานว่า กวีน่าจะได้อินเค้าในการประพันธ์มาจากเทวนธชาดก อันจะแสดงให้เห็นถึงความสามารถรอบรู้ของบรรพชนไทยในการสร้างสรรค์นิทานให้สัมพันธ์กับบริบทของสังคม อีกทั้งยังทำให้เห็นคุณค่าของนิทานพื้นบ้านไทย เป็นการอนุรักษ์และเผยแพร่เทวนคำกาพย์ ให้เป็นที่รู้จักกว้างขวางต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาภูมิหลังและที่มาของนิทานพื้นบ้านไทยเรื่องเทวนคำกาพย์ จากต้นฉบับเอกสารตัวเขียนเรื่องเจ้าเทวนสมุด 1 เลขที่ 170 และเทวน เล่ม 2 เลขที่ 169 หมวดวรรณคดี หมุกกลอนสวด ประเภทสมุดไทยขาว อักษรไทย ภาษาไทยโบราณ เส้นหมึก
2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการเปลี่ยนรายละเอียดเนื้อเรื่องจากเทวนธชาดก มาเป็นเทวนคำกาพย์

การทบทวนวรรณกรรม

1. เอกสารและงานวิจัยที่ให้ความรู้เรื่องนิทานคำกาพย์ กลอนสวด นิทานพื้นบ้าน และนิทานชาดก

ธวัช ปุณโณทก (2533) ให้ความหมายของคำว่า นิทานพื้นบ้านหรือวรรณกรรมพื้นบ้านว่า คือ วรรณกรรมที่เป็นลายลักษณ์หรือมุขปาฐะที่คนแต่ละท้องถิ่นสร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อใช้อ่าน ใช้เล่าสู่กันฟัง โดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง ส่วนใหญ่ใช้ภาษาตัวอักษร และฉันทลักษณ์ของท้องถิ่นนั้น ๆ

สุขสมาน ยอดแก้ว (2524) ศึกษาเรื่อง สุภมิต: การศึกษาเชิงวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า อักษรและอักษรวิธีที่ใช้บันทึกสุภมิตกลอนสวดฉบับเพชรบุรีเป็น อักษรไทยที่บันทึกตามเสียงพูดไม่มีกฎเกณฑ์แน่นอน ประพันธ์ด้วยกาพย์ กวีใช้ภาษา ถ้อยคำ สำนวนโวหารที่ก่อให้เกิดอรรถรส และสะท้อนภาพสังคมวัฒนธรรมในแง่ต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

เอมอร รัตนเนตร (2533) ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์นิทานคำกาพย์เรื่อง ปทุมกุมาร ซึ่งมีที่มาจากมหاپทุมชาดกในปัญญาสาชดก ผลการศึกษาพบว่า เรื่อง ปทุมกุมารบันทึกด้วยอักษรไทยภาคกลาง น่าจะแต่งขึ้นช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น อักษรวิธีเป็นการบันทึกตามเสียงพูด มีเนื้อหามุ่งสั่งสอนอบรมจิตใจผู้ฟังให้เลื่อมใส ศรัทธาในจริยาวัตรของพระโพธิสัตว์ เน้นเรื่องความกตัญญู และสัจธรรมเกี่ยวกับ ความรัก มีสำนวนโวหารถ้อยคำอันก่อให้เกิดรสทางวรรณคดี และสามารถใช้อบรม สั่งสอนศีลธรรมได้

ณัฐา คำชู (2553) ศึกษาวิเคราะห์การสร้างสรรคินิทานคำกาพย์ ผลการศึกษา พบว่า นิทานคำกาพย์มีบทบาทต่อสังคมไทยในฐานะวรรณกรรมลายลักษณ์ของชาวบ้าน สำหรับใช้สวดอ่านในที่ประชุมชนหรือในครัวเรือน เป็นแบบฝึกหัดอ่านหนังสือให้คล่อง ของกุลบุตร และใช้เป็นสื่อกลางในการสร้างอาณิสต์ผลบุญในทางพระพุทธศาสนา กวีสร้างสรรค์ตัวละครให้มีลักษณะ พฤติกรรม และชะตากรรมที่พลิกผันตามโครงเรื่อง สำคัญซึ่งมี 3 แบบ ได้แก่ แบบใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการแก้ปัญหา แบบผจญภัยได้นาง และแบบใช้ความเป็นคนเจ้าปัญญาในการแก้ปัญหา สะท้อน แนวคิดเรื่องไตรวิภว ไตรลักษณ์ และไตรสิกขา ทำให้ประจักษ์ถึงความสามารถของกวี ในการสรรคำร้อยเรียงสื่อความหมายและอารมณ์อย่างมีศิลปะ ถ่ายทอดความรู้ ความคิดที่เป็นประสบการณ์ส่วนตัวและประสบการณ์ร่วม ซึ่งหยั่งรากลึกมาจากการเคารพ เชื่อมั่น ศรัทธาในพระพุทธศาสนา มีความรอบรู้ทางวรรณกรรม มีจินตนาการ จัดเจนในชีวิต และเข้าใจสัจธรรมของโลก ผู้อ่านจึงได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน และเกิดปัญหาความคิดนำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตในสังคมได้ต่อไป

2. เอกสารและงานวิจัยที่ให้ความรู้เรื่องการดัดแปลงหรือการแปรรูปวรรณกรรม

สัมพันธ์ สุวรรณเลิศ (2550) ศึกษาเรื่อง กลวิธีการดัดแปลงวรรณกรรม ต้นฉบับเป็นละครนอกของกรมศิลปากร ผลการศึกษาพบว่า มีกลวิธีการดัดแปลง

3 ลักษณะ คือ วิธีการดัดแปลงฉันทลักษณ์ ได้แก่ การปรับเปลี่ยนกลอนสุภาพให้เป็นกลอนบทละคร การดัดแปลงบทเจรจาจากร้อยกรองเป็นร้อยแก้ว การดัดแปลงเนื้อเรื่อง ได้แก่ เลือกสรรเรื่อง ตัดเหตุการณ์ ดัดแปลงเหตุการณ์ ขยายเหตุการณ์ สลับเหตุการณ์ เพิ่มหรือลดสีสันตัวละคร และดัดแปลงภาษา ได้แก่ ดัดแปลงคำให้เหมาะสมกับยุคสมัย และการเพิ่มวรรณศิลป์

สุภารัตน์ มาศวรรณภา (2553) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงนิทานสู่หนังสือการ์ตูนนิทานไทย ผลการศึกษาพบว่า เมื่อมีการนำนิทานมาเสนอใหม่ นิทานจะถูกเปลี่ยนรายละเอียด เพิ่มความ ลดความ สับสนความ สลับความ และมีการยืมความ ซึ่งเกิดจากความสนใจของผู้เขียนที่มีปัจจัยจากธุรกิจการค้า เนื้อเรื่องถูกสร้างสรรค์ให้มีขนาดยาว และเข้ากับเยาวชนโดยเฉพาะเพศชายซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายหลัก อีกทั้งยังปรับเปลี่ยนเนื้อเรื่องให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยที่มีการผสมผสานกับวัฒนธรรมต่างชาติ

วิศปัติย์ ชัยช่วย (2557) ศึกษากระบวนการสร้างสรรค์บทการแสดงประกอบแสง เสียง เรื่องอู๋รังคธาตูปรัมมัม ผลการศึกษาพบว่า การใช้ทฤษฎีการแปรรูปรวณกรรม (literary adaptation) คือ กระบวนการในการปรับเปลี่ยนวรรณกรรมต้นเรื่องจากสื่อประเภทหนึ่งไปสู่สื่อประเภทอื่น ๆ ด้วยวิธีการทางวรรณศิลป์ต่าง ๆ เช่น การตัดเพิ่ม สลับ เชื่อมต่อ มาวิเคราะห์ตีความวรรณกรรมฉบับต้นเรื่อง ทำให้ได้ชิ้นงานใหม่ที่มีโครงสร้าง หน้าที่ ประเภท หรือสื่อที่แตกต่างจากเดิม และได้บทการแสดงประกอบแสงเสียงที่สามารถแสดงได้จริง

จรรยา เทตะโยธิน (2561) ศึกษากระบวนการดัดแปลงวรรณกรรมไทยร่วมสมัย เรื่อง นักฉลาดมืออาชีพของภาณุ ตริยเวช เพื่อการออกแบบงานแอนิเมชันเรื่อง The Wise ผลการวิจัยพบว่า 1) การออกแบบภาพในงานแอนิเมชันมีทั้งส่วนที่ดัดแปลงเนื้อหาต้นฉบับอย่างตรงไปตรงมาและที่ต่างจากต้นฉบับ 2) กระบวนการดัดแปลงเป็นไปในเชิงสัมพันธ์บท (intertextuality) 3) เอกลักษณะในงานแอนิเมชันเกิดจากกระบวนการดัดแปลง เช่น การตัดทอนหรือเพิ่มเติมเนื้อหา การนำเสนอและอิทธิพลที่ได้รับจากสัมพันธ์บทงานอ้างอิงอื่น ๆ ส่งผลให้งานดัดแปลงมีคุณลักษณะเฉพาะและแสดงความเป็นต้นฉบับในแบบของตัวเอง

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้ผู้วิจัยได้รับความรู้ ซึ่งสามารถนำไปเป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ต่อไป

วิธีการวิจัย

บทความวิจัยเรื่อง “เทวินคำกาพย์: นิทานพื้นบ้านไทยที่เปลี่ยนรายละเอียดเนื้อเรื่องมาจากชาดก” เป็นการศึกษาเอกสาร โดยมีขั้นตอนดังนี้

ขั้นสำรวจและรวบรวมเอกสาร

1) สำรวจและรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ได้แก่ เอกสารและงานวิจัยที่ให้ความรู้เกี่ยวกับนิทานคำกาพย์ กลอนสวด นิทานพื้นบ้าน นิทานชาดก การดัดแปลงหรือการแปรรูปวรรณกรรม

2) สำรวจและรวบรวมต้นฉบับเทวินชาดกในปัญญาชาดก ฉบับหอสมุดแห่งชาติ

3) สำรวจและรวบรวมเอกสารตัวเขียนนิทานเรื่อง เทวิน ประเภทสมุดไทยขาว หมวกลอนสวด บันทึกด้วยอักษรไทย ภาษาไทยโบราณ ที่ฝ่ายเอกสารโบราณ หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร

ขั้นปริวรรต

1) ปริวรรตต้นฉบับนิทานเรื่อง เทวิน ประเภทสมุดไทยขาว หมวกลอนสวด บันทึกด้วยอักษรไทย ภาษาไทยโบราณ มาเป็นอักษรไทยและอักษรวิธีไทยปัจจุบัน โดยยึดตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เป็นหลัก ทั้งนี้ในการปริวรรต หากมีคำหรือข้อความที่เป็นคำท้องถิ่น คำโบราณ คำภาษาปาก จะรักษาอักษรวิธีให้ใกล้เคียงแบบเดิมมากที่สุด

2) จัดเรียงวรรคตอนตามแบบแผนฉันทลักษณ์และรูปแบบการประพันธ์แต่ละชนิด

ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

1) ศึกษาภูมิหลังและที่มาของต้นฉบับเทวินคำกาพย์

2) เปรียบเทียบและวิเคราะห์การเปลี่ยนรายละเอียดเนื้อเรื่องเทวินชาดกมาเป็นเทวินคำกาพย์

ขั้นสรุปผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

เทวีนคำกาพย์: นิทานพื้นบ้านไทยที่เปลี่ยนรายละเอียดเนื้อเรื่องมาจากชาดก มีผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ภูมิหลังและที่มาของเทวีนคำกาพย์

1.1 ภูมิหลังของเรื่อง

เทวีนคำกาพย์หรือเทวีนกลอนสวด คือ นิทานที่ประพันธ์ด้วยคำประพันธ์ กาพย์ชนิดต่าง ๆ ได้แก่ กาพย์สุรางคนางค์ กาพย์ฉบง์ กาพย์ยานี สลับกันไปตลอดทั้งเรื่อง และมีคำประพันธ์กาพย์ที่เรียกชื่ออื่น ได้แก่ พิลาป ซึ่งสันนิษฐานว่า เป็นการบอก ท่วงทำนองเพื่อใช้สวดอ่านในที่ประชุมชน หรือในครัวเรือนตามความนิยมของคนไทย ในสมัยอดีตกาล

จากการตรวจสอบข้อมูลต้นฉบับเทวีนคำกาพย์ที่ฝ่ายเอกสารโบราณ หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร พบว่า มีต้นฉบับที่มีความสมบูรณ์ มีเนื้อเรื่องตั้งแต่ ต้นจนจบเรื่อง จำนวน 2 เล่ม ได้แก่ เจ้าเทวีนสมุด 1 เลขที่ 170 และเทวีน เล่ม 2 เลขที่ 169 หมวดวรรณคดี หมู่กลอนสวด ประเภทสมุดไทยขาว อักษรไทย ภาษาไทย โบราณ เขียนด้วยเส้นหมึก ลักษณะตัวอักษรมีพื้นฐานใกล้เคียงกับปัจจุบัน อักษรวิธี ที่ใช้น่าจะเป็นอักษรวิธีที่นิยมกันในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น หอสมุดแห่งชาติบันทึก ประวัติไว้ว่า “หม่อมเจ้าหญิงจรัส ประทาน พ.ศ. 2450” ทั้งสองฉบับไม่มีการบอก รายละเอียดว่าสร้างเมื่อใด และใครเป็นผู้สร้าง ผู้คัดลอก หรือผู้เขียน

1.1.1 เจ้าเทวีนสมุด 1

ต้นฉบับเจ้าเทวีนสมุด 1 มีจำนวน 153 หน้าสมุดไทย เนื้อหา เริ่มตั้งแต่บทไหว้ครู อัดตวิพากษ์ของกวี ปราบกรเรื่อง และเริ่มเนื้อเรื่องตั้งแต่พระเจ้า พรหมทัตและนางมณีกินรา ครองเมืองพาราณสี มีพระโอรสชื่อเทวีน พระธิดาชื่อ นางจันทร์ ท้าวพรหมทัตมีเคราะห์ปราบณาประพาสาป แม่โหราห้ามว่า พระชะตา ถึงชาติก็ไม่เชื่อฟัง จึงถูกนททักษ์แปลงเป็นกวางทองหลอกล่อและจับกิน แล้วแปลงกาย เป็นท้าวพรหมทัตเข้าเมือง ไปจนถึงตอนที่เทวีนรับสั่งให้มีพระราชสาส์นส่งไปเมืองต่าง ๆ เพื่อให้ส่งพระธิดามาให้ทรงอภิเษกเป็นมเหสี

1.1.2 เทวิน เล่ม 2

ต้นฉบับเทวิน เล่ม 2 มีจำนวน 132 หน้าสมุดไทย ส่วนต้นของสมุดมีความชำรุด เนื้อความที่เหลือ ส่วนใหญ่มีความสมบูรณ์ดี เนื้อเรื่องเริ่มตั้งแต่นางมณีกินรามารดาเศร้าเสียใจที่เทวินจะเดินทางตามหาเนื้อคู่ เทวินเดินทางไปพบดาบสดาบสบอกเส้นทางให้เดินทางไปเมืองโกสย เทวินได้เกี่ยวพาและพานางเกสรสวรรค์หนีจากบ้านเมือง ไปจนถึงจบเรื่องซึ่งเป็นเหตุการณ์รุ่นลูก สุดท้ายเทวินและนางเกสรสวรรค์ปลงอนิจจังจึงออกบวช เมื่อสิ้นอายุชยได้ไปถือกำเนิดในสวรรค์ชั้นดุสิต

1.2 ที่มาของเทวินคำกาพย์

จากการศึกษาเนื้อเรื่องเทวินคำกาพย์ ทำให้สันนิษฐานได้ว่า นิทานเรื่องนี้มีที่มาจากเทวินธชาดกซึ่งเป็นนิทานในปัญญาสชาดก ปัจฉิมภาค ลำดับที่ 6 โดยกวีได้เปลี่ยนรายละเอียดเนื้อเรื่องให้แตกต่างไปจากตัวบทนิทานต้นเรื่อง ดังจะเห็นได้จากตารางเปรียบเทียบเนื้อเรื่อง ดังนี้

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบที่มาของเนื้อเรื่องเทวินคำกาพย์และเทวินธชาดก

เทวินคำกาพย์	เทวินธชาดก
การเริ่มเรื่อง ท้าวพรหมทัต นางมณีกินรา ครองเมืองพาราณสี มีโอรสชื่อเทวิน พระธิดาชื่อจันทร์มีกลิ่นกายหอม เพราะอดีตชาติทำบุญด้วยพระพุทธรูปไม้จันทน์	การเริ่มเรื่อง ท้าวกาลิกราช นางวิมลรา ครองเมืองพาราณสี มีโอรสชื่อเทวันธ พระธิดาชื่อจันทเทวีมีกลิ่นกายหอม เพราะอดีตชาติสร้างเจดีย์ด้วยไม้จันทน์ และบรรจุพระพุทธรูปทองคำ
ยักษ์ฆ่าพระราชาและแปลงเป็นพระราชาเข้าวัง ท้าวพรหมทัตมีกรรมอยากประพาสาป นนทยักษ์แปลงเป็นกวางทองล่อลวงแล้วจับพระราชากิน ม้าเอาตัวรอดแนะนำให้อักษ์แปลงเป็นพระราชาเข้าไปกินคนในวัง	ยักษ์ฆ่าพระราชาและแปลงเป็นพระราชาเข้าวัง ท้าวกาลิกราชประพาสาป นนทยักษ์แปลงเป็นเนื้อทองล่อลวงแล้วจับพระราชากิน ม้าเอาตัวรอดแนะนำให้อักษ์แปลงเป็นพระราชาเข้าไปกินคนในวัง
ม้าถูกขังและอุบายพาสองกุมารหนี ท้าวพรหมทัตแปลงกลั้วม้าเล่าความจริง จึงใส่ร้ายจับม้าขัง ม้าเล่าความจริงให้สองกุมารรู้และอุบายพาหนี	ม้าถูกขังและอุบายพาสองกุมารหนี ท้าวกาลิกราชแปลงกลั้วม้าเล่าความจริง จึงจับม้าขัง ม้าเล่าความจริงให้สองกุมารรู้และอุบายพาหนี

เทวินคำภีร์	เทวินธชาดก
<p>ยักษ์ฆ่าม้า พระอินทร์ชุบชีวิตม้า</p> <p>ยักษ์หักคอกม้า พระอินทร์ให้สองกุมารหาศีระษะสัตว์ตาย สองกุมารพบสิงหราชตาย พระอินทร์ชุบชีวิตม้ามี่ศีระษะเป็นสิงหราช แล้วเสด็จกลับวิมาน</p>	<p>ยักษ์ฆ่าม้า พระอินทร์ชุบชีวิตม้า</p> <p>ยักษ์หักคอกและกินศีระษะม้า พระอินทร์ให้สองกุมารหาศีระษะม้าหรือสัตว์ที่ตายใหม่ ๆ สองกุมารพบราชสีห์ตาย พระอินทร์ชุบชีวิตม้ามี่ศีระษะเป็นราชสีห์ พระอินทร์ให้เทวินธขอพร แล้วเสด็จกลับวิมาน</p>
<p>สองกุมารเดินทางถึงเมืองร้าง น้องสาวลอบมีความสัมพันธ์กับชายหนุ่ม</p> <p>สองกุมารเดินทางถึงเมืองร้างเพราะมีนกมากินคน นางจันทรลอบมีความสัมพันธ์กับอภัยกุมารซึ่งซ่อนอยู่ในกลอง จนตั้งครรภ์</p>	<p>สองกุมารเดินทางถึงเมืองร้าง น้องสาวลอบมีความสัมพันธ์กับชายหนุ่ม</p> <p>สองกุมารเดินทางถึงเมืองร้างเพราะมีนกอินทรีมากินคน นางจันทนเทวีลอบมีความสัมพันธ์กับอภัยราชกุมารซึ่งซ่อนอยู่ในกลอง จนตั้งครรภ์</p>
<p>น้องสาวและชายหนุ่มลงพืชายไปฆ่า แต่พี่ชายรอดชีวิตและได้บริวาร</p> <p>นางจันทรและอภัยลงพืชายไปให้ลิง หมี กุมภภัณฑ์ 4 ตนฆ่า ม้าสิงหราชตวาดลิงและหมีสลบ เทวินธรดน้ำชุบชีวิต ลิงและหมีถวายตัวเป็นบริวาร เทวินธเทศนาธรรมทำให้กุมภภัณฑ์ 4 ตนขอเป็นบริวาร ต่อมาเทวดาช่วยเทวินธให้รอดชีวิตจากหอกยนต์ เทวินธให้อภัยน้องสาวและน้องเขย</p>	<p>น้องสาวและชายหนุ่มลงพืชายไปฆ่า แต่พี่ชายรอดชีวิตและได้บริวาร</p> <p>นางจันทนเทวีและอภัยลงพืชายไปให้ลิง หมี กุมภภัณฑ์ 4 ตนฆ่า ม้าราชสีห์ตวาดลิงและหมีสลบ เทวินธรดน้ำชุบชีวิต ลิงและหมีถวายตัวเป็นบริวาร เทวินธเทศนาธรรมทำให้กุมภภัณฑ์ 4 ตนขอเป็นบริวาร ต่อมาเทวดาช่วยเทวินธให้รอดชีวิตจากหอกยนต์ เทวินธให้อภัยน้องสาวและน้องเขย</p>
<p>พระเอกยกทัพไปแก้แค้นยักษ์ ยักษ์แพ้</p> <p>เทวินธและบริวารยกทัพไปปราบท้าวพรหมทัตแปลงลิง หมี กุมภภัณฑ์ช่วยรบชนะ เทวินธครองเมือง</p>	<p>พระเอกยกทัพไปแก้แค้นยักษ์ ยักษ์แพ้</p> <p>เทวินธและบริวารยกทัพไปปราบท้าวภิกษิราชแปลง ลิง หมี กุมภภัณฑ์ และม้าราชสีห์ช่วยรบชนะ เทวินธครองเมือง</p>
<p>พระเอกตามหาเนื้อคู่</p> <p>เทวินธเลือกคู่ไม่ได้ สามารถตามหาหาคู่ ดาบสชี้ทางให้ไปเมืองโกสโย มีพระธิดาเกษรสุวรรณงดงาม เทวินธอาศัยอยู่กับยายร้อยมาลัย ผাগมาลัยถวายพระธิดา เทวินธเกี้ยวพาพระธิดาและนัดแนะไปพบที่วัง พระธิดาห้อยผ้าจากหน้าต่างถึงพื้นให้เทวินธเข้าหาอย่างง่ายดาย แล้วพากันหนี</p>	<p>พระเอกตามหาเนื้อคู่</p> <p>เทวินธเลือกคู่ไม่ได้ สามารถตามหาหาคู่ ดาบสชี้ทางให้ไปเมืองโกสโยรัฐภูมิ มีพระธิดาสุวรรณเกษรงาม เทวินธอาศัยอยู่กับยายร้อยมาลัย ผากมาลัยถวายพระธิดา พระธิดาและเทวินธทดสอบปัญญากันด้วยปริศนาดอกบัว เทวินธไปพบพระธิดาในวัง แล้วพากันหนี</p>

เทวินคำกาพย์	เทวินธชาดก
นางเอกถูกตัวโกงทำร้ายและสวมรอยเข้าวัง เทวินให้เกสรสุวรรณศรีที่นอกเมือง นางकुลาวง ถามเรื่องราวและทำร้าย แล้วสวมรอยเข้าวังแทน ส่วนเกสรสุวรรณศรีได้อาศัยอยู่กับตಾಯที่นอกเมือง	นางเอกถูกตัวโกงทำร้ายและสวมรอยเข้าวัง เทวินให้สุวรรณเกสรารอที่นอกเมือง นางยักชีนี ลวงถามเรื่องราวและทำร้าย แล้วสวมรอยเข้าวัง ส่วนสุวรรณเกสรอาศัยอยู่กับตಾಯที่นอกเมือง
พระเอกพบนางเอก เทวดาเข้าฝันเทวิน แนะนำให้ประกาศหาคนมา เล่นินยาย นางเกสรสุวรรณศรีมาเล่นินยายเรื่องชีวิต ตนเอง ทำให้ได้พบกัน นางकुลาถูกขับไล่	พระเอกพบนางเอก เทวดาเข้าฝันเทวิน แนะนำให้ประกาศหาคนมา แสดงธรรม สุวรรณเกสรมาแสดงธรรม ทำให้ได้ พบกัน นางยักชีนีถูกลงโทษไปเป็นภรรยาภุมภัณฑ์ สี่ตน
เหตุการณ์รุ่นลูก เกสรสุวรรณศรีให้กำเนิดโอรส โอรสเรียนศิลปศาสตร์ ระหว่างกลับบ้านเมืองถูกยักษ์กูดันลักพาตัวไป สมุทกรมารได้นางมุกชังธิดายักษ์ ยักษ์กาลาทราบ เรื่องจึงยกทัพมารบ หัสตินน้องชายแฝงศรรบ ชนะยักษ์ สองโอรสกลับบ้านเมือง	เหตุการณ์รุ่นลูก สุวรรณเกสรให้กำเนิดโอรส โอรสเรียนศิลปศาสตร์ ระหว่างกลับบ้านเมืองถูกภูันตยักษ์ลักพาตัวไป สาครกรมารได้นางสุรินทาทิดายักษ์ ยักษ์สังจพัน ทราบจึงมารบ สาครและสหัสสระชนะ สองโอรส พากูภูันตยักษ์และธิดากลับบ้านเมือง
ตอนจบเรื่อง เทวินและเกสรสุวรรณศรีปลงอนิจจัง เดินทางเข้าป่า พระอินทร์ให้พระวิษณุกรรมสร้างศาลา ทั้งคู่บวช เมื่อสิ้นอายุขัยได้ไปสวรรค์ชั้นดุสิต สมุทกรมาร และหัสตติอภิเษกสมรสแล้วครองบ้านเมืองต่อมา	ตอนจบเรื่อง เทวินและสุวรรณเกสรมีธิดาชื่อสุวรรณประภา ต่อมาเป็นมเหสีของสหัสสระครองเมืองต่อ เทวิน และสุวรรณเกสรสิ้นอายุขัยไปพรหมโลก สาคร และนางสุรินทากลับไปครองเมืองภูันต สมโธธาน

จะเห็นได้ว่า เนื้อเรื่องเทวินคำกาพย์และเทวินธชาดกมีลักษณะอย่างเดียวกัน มีเหตุการณ์หลักเหมือนกัน แตกต่างกันที่รายละเอียดของเนื้อเรื่องที่วิผู้ประพันธ์เทวินคำกาพย์ได้เปลี่ยนรายละเอียดบางอย่าง เช่น เปลี่ยนชื่อ ลักษณะตัวละคร และเปลี่ยนรายละเอียดเหตุการณ์ของชาดกให้มีลักษณะอย่างนิทานพื้นบ้านที่ผู้สวดอ่านและฟังนิทานคำกาพย์คุ้นเคย อีกทั้งยังช่วยให้เข้าใจเนื้อเรื่องได้ง่ายขึ้น ทำให้เทวินคำกาพย์ไม่เหมือนเทวินธชาดกเสียทีเดียว

2. การเปลี่ยนรายละเอียดเนื้อเรื่อง

การเปลี่ยนรายละเอียด คือ การเปลี่ยนแปลงรายละเอียดบางส่วนให้แตกต่างไปจากนิทานสำนวนเดิม ส่วนใหญ่เป็นการเปลี่ยนเพื่อสร้างความคุ้นเคย เพราะบางครั้งการรับนิทานจากสังคมที่ต่างวัฒนธรรมกัน อาจมีเนื้อเรื่องบางตอนที่ผู้รับไม่สามารถเข้าใจอย่างทะลุปรุโปร่ง ผู้เล่าจึงต้องพยายามให้เหตุผลสำหรับเหตุการณ์ตอนนั้นเพื่อให้ตัวเองและผู้ฟังเข้าใจได้ชัดเจน (ศิริพร ฐิตะฐาน, 2523, หน้า 30)

การเปลี่ยนรายละเอียดเป็นวิธีการที่กวีใช้สร้างสรรค์เทวนิยายให้แตกต่างไปจากเทวนิชาดก โดยกวีได้เปลี่ยนรายละเอียดของตัวละคร เหตุการณ์ และหลักธรรมคำสอน ดังนี้

2.1 เปลี่ยนรายละเอียดตัวละคร

2.1.1 เปลี่ยนชื่อตัวละคร

ชื่อตัวละครในเทวนิชาดกเมื่อถูกนำมาสร้างสรรค์ใหม่ในรูปแบบนิทานพื้นบ้านเพื่อใช้สวดอ่านและฟังกันในหมู่ชาวบ้าน กวีได้มีการเปลี่ยนรายละเอียดของชื่อตัวละครเพื่อให้ชาวบ้านจดจำและออกเสียงได้ง่าย เช่น

ชื่อตัวละครในเทวนิชาดก	ชื่อตัวละครในเทวนิชาดก
จันทเทวี	จันท
สุวรรณเกสร	เกสรสวรรค์
ท้าวกาลิกราช	ท้าวพรหมทัต
ยักษ์สัจพันธุ์	ยักษ์โกลา
นางอสุรินทา	นางมุกขัง

จะเห็นได้ว่า ชื่อตัวละครที่ปรากฏในเทวนิชาดกเป็นชื่อที่ค่อนข้างจดจำยาก กวีจึงเปลี่ยนชื่อตัวละครในเทวนิชาดกให้สั้น ออกเสียงและจดจำง่ายขึ้น โดยมีทั้งการเปลี่ยนชื่อแบบยังคงมีร่องรอยของชื่อเดิม เช่น จันทเทวี เปลี่ยนเป็นจันท, สุวรรณเกสร เปลี่ยนเป็น เกสรสวรรค์ และเปลี่ยนชื่อแบบไม่มีร่องรอยของชื่อเดิม เช่น ท้าวกาลิกราช เปลี่ยนเป็น ท้าวพรหมทัต ซึ่งเป็นชื่อตัวละครที่ผู้อ่านผู้ฟังคุ้นเคย เป็นต้น

2.1.2 เปลี่ยนลักษณะและพฤติกรรมตัวละคร

เปลี่ยนนางยักษ์นี่เป็นนางकुลา

ตัวโกงในเทวัญชาดก คือ นางยักษ์นี่ ในชาดกไม่ได้กล่าวถึงรูปลักษณะ กล่าวแต่ว่านางมีมากในกามที่เยวแสวงหาสามีไปในป่าใหญ่ เมื่อมาถึงต้นไทรที่นางสุวรรณเกสรานั่งรอเทวัญจัดขบวนมารับ นางลวงถามความเป็นมาจนทราบเรื่องราว แล้วก็ทำร้ายตบตีและแปลงกายเป็นนางสุวรรณเกสราเพื่อจะเข้าไปเป็นนมเสีของเทวัญ เหตุที่เป็นดังนี้ในชาดกอธิบายว่าเป็นเพราะกรรมที่ชาติก่อนนางสุวรรณเกสราก่อเป็นธิดาเศรษฐีชื่อนางอมิตตกุมารี และเป็นภรรยาของพระโพธิสัตว์นามว่า ชฎิลเศรษฐี ครั้นชฎิลเศรษฐีเห็นโทษในฆราวาสจึงไปบรรพชาเป็นดาบสในป่า นางอมิตตาก็นำภัตตาหารไปถวายเป็นนิตย์ วันหนึ่งนางเห็นกนิรตินหนึ่งนำภัตตาหารมาถวายและพระดาบสปราศรัยด้วย นางเข้าใจผิดเกิดความริษยาเข้าไปตบตีต่าว่านางกนิรตินแล้วขับไล่ไป ทำให้นางกนิรติทุกขเวทนา ด้วยเศษกรรมนั้นทำให้นางสุวรรณเกสรากลูกนางยักษ์นี้ตบตีแล้วโยนทิ้งน้ำ ดังความว่า

ในที่นี้มีคำถามเข้ามาว่า นางสุวรรณเกสราเหวี่เหตุไรจึงต้องถูกนางยักษ์นี่โบยตีต่าว่า มีคำวิสันษาแก้วว่า ในชาติก่อนนางสุวรรณเกสราได้ทำอกุศลกรรม นางจึงได้ถูกนางยักษ์นี่ประหารต่าว่า แท้จริงในชาติปางก่อนนางสุวรรณเกสรานั้น ได้เกิดเป็นธิดาเศรษฐีมีนามว่าอมิตตกุมารี ๆ นั้นได้เป็นภรรยาแห่งพระโพธิสัตว์นามว่า ชฎิลเศรษฐี ๆ นั้นครั้นอยู่นานมาเห็นโทษในฆราวาส ได้ไปบรรพชาเป็นดาบสอยู่ในป่าแห่งหนึ่ง จึงนางอมิตตากรยาเก่าเวลาเช้า ๆ นำเอาถาดใส่ภัตตรไปถวายพระโพธิสัตว์ ทำวัตรปรนนิบัติแล้วถึงเวลาเย็นก็กลับบ้านเป็นนิตย์ทุกวัน

ณ สมัยนั้น กนิรตินหนึ่งเที่ยวไปได้พบพระดาบส จึงประณตกราบไหว้บาทยุคลแล้วนั่งอยู่ ฝ่ายนางอมิตตกุมารีนำเอาถาดใส่อาหารไปถวายพระดาบส เห็นกนิรตินนั่งอยู่ใกล้ นึกแต่ในใจว่า พระดาบสองค์นี้เดิมทีบอกเราว่าเห็นโทษทางฆราวาสจะขอบรรพชา ครั้นบรรพชาแล้วเราก็มำทำการปรนนิบัติอยู่ทุกวัน ๆ พระดาบสนั้นหาพูดจาปราศรัยแก่เราไม่ บัดนี้ได้ทำการปราศรัยกับกนิรติ พระฤษีนี้จักทำภาวณาและรักษาศีลอย่างไรได้ นางมากไปด้วยริษยาตรงเข้าจับกนิรติประหารตบตีต่าว่าต่าง ๆ แล้วนางก็ขับไล่ให้กนิรตินนั้นไปเสียจากที่นั้น

กินนรีนั้นถึงทุกขเวทนาลำบากกาย เลยหนีไปหากลับมาอีกไม่ ส่วนนางอมิตตา
กุมารีได้มาเกิดเป็นราชธิดานามว่า สุวรรณเกสรฯ เศษกรรมนั้นตามมาให้ผล ยักขินี
จึงอุคคร่ำประหารตบตีให้ถึงภาวะสลบไป แล้วได้ลากโยนน้ำเสียด้วยประการฉะนี้แล
(เวทน์ธชาดก ใน ปัญญาสาขตกปัจฉิมภาค, 2549, หน้า 357)

ส่วนเวทน์คำกาพย์นั้น กวีเปลี่ยนตัวโองเป็นนางकुลาหรือ
นางकुลาซึ่งเป็นหญิงชาวป่าเร่ร่อน เป็นม่ายเพราะเจ้าเงาะซึ่งเป็นสามีเพิ่งตาย ในนิทาน
คำกาพย์กล่าวถึงรูปลักษณะอัปลักษณ์ กิริยาและพฤติกรรมที่ชวนขบขันของนางकुลาว่า
ใครเห็นนางต่างก็ตกใจ “หน้าตาหลอกดั่งว่าผี” ผิว “ดำมืดหมึ” เมื่อเจรจางงก็เผลอใจว่า
เพราะเวทน์ทิ้งให้นางอยู่กลางป่าที่นากลัวคนเดียว นางจึงร้องไห้จน “หัวฟูยุงรุงรัง” และ
นอนกลิ้งเกลือกกับพื้นจน “ตาเหลือกเหมือนยักษิ” “ขี้มูกไหล” จนทำให้ “ตมูกโด่ง”
ซึ่งน่าจะหมายถึงจมูกใหญ่โต หรืออาจเป็นการแฝงนัย (irony) ว่าจมูกแบน อีกทั้ง
แต่ดั่งยังแผดเผาผิวนางจนไม่ผ่องใส “เหมือนตอไม้ตะโก” (เวทน์ เล่ม 2 เลขที่ 169,
หน้าต้น, หน้า 58-59) เหตุที่นางकुลาทำร้ายนางเกสรสุวรรณค์ในเวทน์คำกาพย์อธิบาย
ไว้ว่า เป็นเพราะอดีตชาตินางเกสรสุวรรณค์เคยพรากลูกกา ทำให้มันพลัดพรากและตาย
มาเกิดเป็นนางकुลา ผลกรรมนั้นทำให้นางจึงต้องถูกนางकुลาทำร้าย ดังคำประพันธ์ว่า

- ๑ เมื่อเวรกรรม อรไทได้ทำ กรรมก่อนมากมาย
นางพรากลูกกา เวทนามู่นวาย ให้มันพลัดพราก ล้มตายหนักหนา
  - ๑ กรรมนั้นมาเกิด เอาชาติกำเนิด เป็นอึคุลา
ใจคอแข็งขัน ลำสันทกายา หึงหวงริษยา อยู่ป่าหิมพานต์...
- (เวทน์ เล่ม 2 เลขที่ 169, หน้าต้น, หน้า 45)

การเปลี่ยนลักษณะตัวละครจากนางยักขินีเป็นนางकुลาซึ่งเป็น
ตัวละครที่ชาวบ้านชาววัดคุ้นเคยกันดีจากนิทานพื้นบ้านประเภทจักร ๆ วงศ์ ๆ เช่น
นางकुลาในเรื่องโสนน้อยเรือนงาม เป็นต้น จึงทำให้ผู้อ่านผู้ฟังเกิดความตกลงขบขัน
สนุกสนานมากยิ่งขึ้น

เปลี่ยนเหตุที่นางจันทนเทวีและนางจันทรถกลืนกายหอม

นางจันทนเทวีในเวทน์ธชาดกมีกลิ่นกายหอมเพราะอดีตชาติ
ครั้งสมัยพระโกนาคมนพุทธเจ้า นางให้ทาน รักษาศีล และสร้างเจดีย์น้อยด้วยไม้จันทน์
บรรจุพระพุทธรูปทองคำ ดังคำประพันธ์ว่า

เกน อานิสเสน จึงมีคำถามว่า พระนางจันทน์เทวีมีกายนทรียหอม นั้นด้วยอานิสสงอะไร มีคำวิชันษาแก้วว่า พระนางจันทน์เทวีมีกายนทรียหอม นั้นด้วยอานิสสงที่ได้สร้างพระเจดีย์น้อยองค์หนึ่ง จริงอยู่ในกาลปางก่อนครั้งศาสนา พระโกนาคมพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานแล้ว มีธิดาเศรษฐีคนหนึ่งบำเพ็ญกุศล มีทาน และศีลเป็นต้น และมีศรัทธาสร้างพระเจดีย์น้อยด้วยไม้จันทน์องค์หนึ่ง จึงเอา พระพุทธรูปทองคำองค์หนึ่งบรรจุไว้ในพระเจดีย์นั้น ครั้นสำเร็จแล้วก็ทำการฉลอง เป็นการบูชาใหญ่ เศรษฐีธิดาทำกาลแล้วได้มาเกิดเป็นพระนางจันทน์เทวี ๆ จึงมีสร้อยนทรียงามและกลิ่นหอมดั่งกลิ่นจันทน์

(เทวัญชาดก ใน ปัญญาสชาดกปัจฉิมภาค, 2549, หน้า 323-324)

ส่วนนางจันทน์ในเทวัญชาดกามีกลิ่นกายหอมอย่างจวงจันทน์ เหตุเพราะในอดีตชาตินางเคยสร้างพระพุทธรูปด้วยไม้จันทน์ ดังคำประพันธ์ว่า

- ๑ ชื่อนางจันทน์ ด้วยกลิ่นบึงอร พุ้งจรไปมา
หอมกลิ่นของนาง อย่างจวงจันทน์ทา เหตุตั้งนี้หนา ถวายนามตามองค์
- ๑ เดชบุญนาง แต่ชาติก่อนสร้าง ได้สร้างกุศล
ด้วยความปราศหนา ตั้งวิญญาตรง สร้างรูปพุทธองค์ ทรงไตรไม้จันทน์
- (เจ้าเทวัญสมุด 1 เลขที่ 170, หน้าต้น, หน้า 9-10)

จะเห็นได้ว่า กวีเปลี่ยนเหตุที่นางจันทน์มีกลิ่นกายหอมให้ต่างไป จากชาดกซึ่งกล่าวว่าเป็นเพราะอานิสสงส์จากการให้ทาน รักษาศีล สร้างเจดีย์ไม้จันทน์ บรรจุพระพุทธรูปทองคำ ซึ่งมีรายละเอียดการประกอบกรรมดีหลายอย่าง มาเป็น เพราะอานิสสงส์ที่นางสร้างพระพุทธรูปไม้จันทน์เท่านั้น ทั้งนี้อาจเพราะกวีหลงลืมหรือ เป็นเพราะกวีจึงใจลดรายละเอียดเพื่อให้จดจำได้ง่าย

2.2 เปลี่ยนรายละเอียดเหตุการณ์ในเรื่อง

2.2.1 เปลี่ยนรายละเอียดเหตุการณ์ตอนต่อศีระมะม้า

เหตุการณ์ตอนที่ม้าพาสองกุมารหนีไปในป่าและยักษ์ได้จับม้า หักศีระมะกิน พระอินทร์จึงช่วยชุบชีวิตม้า ในเทวัญชาดกกล่าวว่า พระอินทร์ให้ สองกุมารไปหาศีระมะม้า หรือศีระมะสัตว์ที่ตายใหม่ ๆ สองกุมารพบราชสีห์ตายใหม่ ๆ จึงตัดศีระมะมาให้พระอินทร์ชุบชีวิต ดังคำประพันธ์ว่า

...ท้าวเทวราชตรัสประภาษว่า เราจักให้ชีวิตแก่ม้า ท่านจงพากันไปหาศีรษะม้ามาให้เรา ถ้าหากว่าท่านไปหาศีรษะม้าไม่ได้ พบกเลวระสัตว์ชนิดใดที่ตายใหม่ ๆ แล้วจงตัดเอาศีรษะสัตว์ชนิดนั้นมาให้เรา ๆ จะต่อให้ราชกุมารกุมาริที่เยียวหาศีรษะม้านั้นไม่เห็น จึงเที่ยวไปในป่าพบราชสีห์ตัวหนึ่งตายใหม่ ๆ จึงตัดเอาศีรษะราชสีห์นั้นมาส่งให้ท้าวสักกะ ๆ จึงเอาศีรษะราชสีห์ต่อเข้ากับคอม้า แล้วรดด้วยน้ำอมตวาริ ม้าก็กลับเป็นขึ้นมามีศีรษะเป็นราชสีห์มีกายเป็นม้า มีกำลังเดชาคุณภาพใหญ่ว่องไวกว่าเก่า สองราชกุมารกุมาริเห็นม้าเป็นขึ้นมาก็ดีใจ ได้หมอบลงแทบบาทเทวราช...

(เทววินชาดก ใน ปัญญาสชาดกปัจฉิมภาค, 2549, หน้า 331-332)

ส่วนเหตุการณ์ตอนนี้ในเทววินชาดกก็กล่าวเพียงว่า พระอินทร์ให้สองกุมารไปหาศีรษะสัตว์อะไรก็ได้ที่ตายอยู่ในป่า สองกุมารพบสิงหราชตาย จึงตัดศีรษะมาให้พระอินทร์ชุบชีวิตม้า ดังคำประพันธ์ว่า

...๑ เมื่อนั้นจึงท้าวอินตรา   ตรัสบังคมมา
สองราชจงเที่ยวหาไป
๑ ว่าพบสัตว์ตัวใด   ที่ว่าบรรลีย์
ทรมวยเจ้าตัดเอามา
๑ เอาแต่ศีรษะเถิดรา   ตามแต่บุญญา
จะพบสบสัตว์หมู่ใด
๑ สองเจ้าก้มเกล้าบังใจ   สองราหาไป
บังใจก็พบสิงหราช
๑ นอนขวางตายกลางมรคา   ด้วยบุญสองรา
เทวมาเข้าดลใจ
๑ สองเจ้าตัดเอาเศียรไป   ก้มเกล้ากราบไหว้
ปราศรียให้แจ้งกิจจา
๑ โกลีเยมีความกรรรณา   ศีรษะสิงหราช
เอาต่อคอพาซี...

(เจ้าเทววินสมุด 1 เลขที่ 170, หน้าต้น, หน้า 65-66)

การต่อศีรษะม้านี้ก็น่าจะได้เค้าความคิดมาจากการต่อศีรษะพระคเณศ ดังปรากฏใน*คัมภีร์คิรูปราถน คัมภีร์กันทปุราถน* เป็นต้น อันเป็นความเชื่อตามตำนานการกำเนิดพระคเณศ ซึ่งเดิมคงจะเป็นเทพช่างของชาวพื้นเมืองเดิมของอินเดีย (จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา, 2552, คำนำ) โดยจะเห็นว่า การเปลี่ยนรายละเอียดการต่อศีรษะม้าในเทวนคัมภีร์ให้ เป็นสัตว์อะไรก็ได้ ขึ้นอยู่กับบุญของสัตว์นั้น เป็นเหตุการณ์ที่จำได้ง่ายกว่าในชาดกซึ่งมีรายละเอียดมากกว่า อีกทั้งยังสัมพันธ์กับความคิดเรื่องบุญ-กรรมตามความเชื่อของชาวบ้านชาววัดด้วย

2.2.2 เปลี่ยนรายละเอียดเหตุการณ์ตอนพระเอกนางเอกพบกัน

เหตุการณ์ตอนที่พระเอกนางเอกพบกันครั้งแรก ในเทวนชาดกกล่าวว่า เทวันธและนางสุวรรณเกสราทดสอบปัญญาซึ่งกันและกันด้วยปริศนาดอกบัวดังตัวอย่างคำประพันธ์ว่า

...พระโพธิสัตว์ได้พิจารณาดูอิทธิลักษณะเห็นบริบูรณ์ดีทุกสิ่ง
แต่ยังทรงกริ่งพระทัยว่า นางจะมีปัญญาหรือไม่ ถ้าหากว่านางมีปัญญาเราจักพา
นางไป ถ้าหากว่าหาปัญญามีได้เราจักทิ้งไว้ไม่พ้อพาน ทรงจินตนาการแล้ว
ทรงหยิบดอกประทุมเก่า ๆ ดอกหนึ่งโยนไปให้พระราชธิดา กิริยาที่พระโพธิสัตว์
โยนดอกประทุมไปนั้น คือหมายความว่าคิดจะถามพระราชธิดาว่า นางมีภัสตา
แล้วหรือไม่ ถ้าหากว่านางมีภัสตาแล้วก็เปรียบเหมือนดอกประทุมเก่า เมื่อเป็น
เช่นนี้เราก็จักไม่ปรารถนา

นางสุวรรณเกสรเห็นอาการดังนั้น นึกสำคัญรู้ได้ด้วยปัญญาว่า
ชายผู้นี้ผูกฤษณามาถามเราว่า เธอมีภัสตาหรือหาไม่ดังนี้ พระราชธิดาจึงหยิบ
ดอกประทุมตูมดอกหนึ่งซึ่งมีอยู่ ณ ที่นั้นโยนตอบไป หมายความว่าบอกว่า ฉันหา
ภัสตามีได้เปรียบดังดอกประทุมฉนั้นดังนี้ แล้วพระราชธิดาเสด็จอุฎฐการ
ดำเนินไป พระนางสุวรรณเกสรานั้นเมื่อจะเสด็จไปยังราชฐานจึงทรงจินตนาการ
ว่า ถ้าหากว่าชายผู้นี้มีปัญญาไซ้ ก็จักตามเราไปด้วยความหมายรู้ แล้วนาง
จึงเอาใบบัวและเกสรบัวรายไว้ตามมรรคาจนถึงปราสาท...

(เทวนชาดก ใน ปัญญาสาชดกปัจฉิมภาค, 2549, หน้า 353)

ส่วนเทวนคัมภีร์เปลี่ยนรายละเอียดเหตุการณ์เป็นนางเกสรสวรรค์
อุบายเล่นอิก้าฟักไข่และปิดตาพี่เลี้ยง เพื่อนางจะได้ไปซ่อนไกล ๆ จะได้พบกับเทวัน

เมื่อทั้งสองพบกันก็เกิดความรักและได้นัดแนะให้ไปหาที่ปราสาท โดยนางเกสรสวรรค์ได้เปิดหน้าต่างและห้อยผ้ายาวลงมาถึงพื้นให้เทวีนป็นขึ้นไปหา ดังตัวอย่างคำประพันธ์ว่า

...๑ เล่นกาฟักไข่	ฤจะเล่นอะไร	ใครไล่ใครหา
อย่าได้แลดู	ปิดหูปิดตา	ร้องว่าเอาเถิดวา เปิดผ้าไล่ไป
๑ นางเจ้าฉลาด	เอาภูษาคาด	ปิดตาคนไว้
มิได้ให้เห็น	ซ่อนเร้นให้ไกล	สาวศรีหนีไล่ จับได้ทุกที...
๑ นางจึงว่าเล่า	ข้าแต่พระเจ้า	จะเข้าไปหา
ประตู่เจ็ดชั้น	ผูกพันตรึงตรา	สมเด็จพระบิดา รักขามั่นคง
๑ พระจะเข้าไป	ขัดสนจนใจ	ไม่มีใครส่ง
รู้ถึงบิดา	ชีวาปลดปลง	ข้าบาทโหมยง ม้วยมอดมรณา
๑ พระองค์ได้ฟัง	มิได้หยุดยั้ง	ด้วยความเสนหา
จึงตรัสสั่งไป	อรโศกอย่า	ที่จะเข้าไปหา นางน้องมันคง
๑ เจ้าจงเมตตา	เผยแตร (แกล) ไว้ท่า	ภูษาหย่อนลง
พื้นนี้จะเข้าไป	มิให้ไหลหลง	จะไปให้ตรง พระแกลโหมฉาย...

(เทวีน เล่ม 2 เลขที่ 169, หน้าต้น, หน้า 25-28)

เหตุการณ์ที่พระเอกและนางเอกพบกันครั้งแรกนี้ ในชาดกกล่าวว่า ทั้งคู่ใช้ปริศนาดอกบัวทดสอบปัญญาจนทราบว่าต่างมีปัญหาแล้วจึงนัดแนะไปพบกันที่วัง คล้ายกับเหตุการณ์ที่นางปัทมาวดีใช้ดอกบัวเป็นปริศนาแสดงต่อวัชรมงกุฏ ในนิทานเวตาล เรื่องที่ 1 ส่วนเทวีนคำกาพย์ก็ได้เปลี่ยนรายละเอียดเป็นการใช้การละเล่นอิกกาฟักไข่ซึ่งเป็นการละเล่นพื้นบ้าน ทำให้พระเอกนางเอกมาพบ เกี่ยววาระสีกันจนเกิดความพึงใจ และนัดพบกันด้วยการให้นางเกสรสวรรค์ห้อยผ้ายาวมาจากหน้าต่างถึงพื้นเพื่อให้เทวีนป็นขึ้นไปหา ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่คล้ายกับเหตุการณ์ในนิทานเวตาล เรื่องที่ 1 ตอนที่นางปัทมาวดีนัดแนะให้เจ้าชายวัชรมงกุฏไปหาด้วยการผูกเชือกไว้ที่กระเช้าหย่อนขึ้นลงจากหน้าต่าง ดังความว่า

เมื่อบุตรมนตรีกว่าดังนี้ เจ้าราชบุตรก็เดินทางไปพร้อมด้วยบุตรมนตรี ลัดเลาะมาจนถึงแนวกำแพงบ้านนางตามที่หญิงชราบอกไว้ ที่ตรงนั้นมีเชือกผูกกระเช้าหย่อนลงมาจากหน้าต่าง ที่ขอบหน้าต่างแลเห็นสาวใช้กำลัง

เยี่ยม ๆ มอง ๆ เหมือนนางกำลังคอยหาเจ้าชายอยู่ ดังนั้นเจ้าชายจึงลงไปนั่ง
ในกระเช้า นางสาวใช้สองคนก็ช่วยกันชักกระเช้าขึ้นไปจนถึงหน้าต่าง จากนั้น
เจ้าชายก็เสด็จเข้าไปในปราสาทและตรงเข้าไปหานางอันเป็นที่รัก...

(ศักดิ์ศรี แยม้นัดดา, 2556, หน้า 22-23)

การเปลี่ยนรายละเอียดเหตุการณ์ตอนนี้ทำให้เห็นความสามารถ
รอบรู้ของกวีในการสร้างสรรค์นิทาน โดยนำเอาการละเล่นพื้นบ้านและอนุภาค
เหตุการณ์จากนิทานที่มีชื่อเสียงเรื่องเดียวกันแต่ต่างเหตุการณ์กันมาผสมผสานให้
เทวัญคำกาพย์แตกต่างไปจากนิทานต้นเรื่อง

ส่วนเหตุการณ์ตอนพระเอกและนางเอกกลับมาพบกันอีกครั้ง
เมื่อพระเอกสงสัยว่านางที่รับเข้าวังแปลกไปกว่านางอันเป็นที่รักของตน เทวดาจึง
เข้าฝันแนะวิธีตามหานางตัวจริง ในเทวัญชาตกกล่าวว่ เทวัญประกาศหาหญิงชาย
มาแสดงธรรมเพื่อรับรางวัล นางสุวรรณเกสรจึงมาแสดงธรรม ทำให้ได้พบกับเทวัญ
อีกครั้ง ดังตัวอย่างคำประพันธ์ว่า

คราวนั้นแล ชาวพระนครมีอำมาตย์และเสนาบดี เป็นต้น
ทั้งเศรษฐีและคฤหบดีแม่เจ้าเรือนทั้งหลาย จึงพร้อมกันมาประชุม ณ มหาศาลา
นั่งรอทาดูพระราชาสเด็จพระเจ้ามา พระมหาสัตว์เจ้าสรองพระกายาแล้วเสวย
พระกระยาหารแล้ว ทรงเครื่องสรรพากรณ์เสร็จ เสด็จลงจากปราสาทไป
ประทับ ณ ราชาสนะที่มหาศาลา พระนางสุวรรณเกสรเทวีประทับอยู่
ภายในม่าน ทราบอาการว่าพระราชาสเด็จพระเจ้ามาถึงแล้ว พนักงานแจ้งเวลากาล
ให้ทราบแล้ว นางจึงอุทฺธการขึ้นประทับ ณ ธรรมาสน์จบัวิชนี เมื่อจะทรง
แสดงพระธรรมเทศนา จึงตรัสสมิตตคาถาเหล่านี้ว่า

โย จ รมมฺ จรติธ มาตาปิตุสุ ขตติย

อิติ รมมฺ จริตวาน สคฺคํ โส อุปฺปิสุสฺสตี...

(เทวัญชาตก ใน ปญญาสชาตกปัจฉิมภาค, 2549, หน้า 362-363)

ส่วนเทวัญคำกาพย์กวีเปลี่ยนรายละเอียดเป็นเทวัญประกาศ
หาชายหญิงมาเล่านิยายหรือนิทาน นางเกสรสวรรค์จึงมาเล่าเรื่องราวชีวิตตนเอง ทำให้
ได้พบกับเทวัญอีกครั้ง ดังคำประพันธ์ว่า

...๑ เขาร้องรุกราน เป็นไรสองเต่า จึงไม่เล่าไป
เมื่อนั้นฉายา ขานมาทันใจ ข้าจะเล่าให้ ท่านทั้งหลายฟัง
๑ นิยายตัวข้า พลัดบ้านเมืองมา เวหนานหลัง
ได้ทุกซี้ได้ยาก พลัดพรากจากวัง ท่านเอยคอยฟัง นางนึ่งเล่าไป...

(เทวน์ เล่ม 2 เลขที่ 169, หน้าปลาย, หน้า 82)

เหตุการณ์พระเอกนางเอกพบกันอีกครั้งหลังจากที่พลัดพรากกันนี้ ในชาดกใช้วิธีให้นางเอกมาแสดงธรรม สอดคล้องกับลักษณะของเทวน์ชาดกที่เป็นนิทานศาสนา กวีจึงแทรกหลักธรรมคำสอนหรือข้อธรรมะต่าง ๆ ในเนื้อเรื่องเพื่อสอนผู้อ่านผู้ฟังนิทานชาดกได้อย่างกลมกลืน ส่วนเทวน์คำกาพย์ก็วิอาจเห็นว่าเหตุการณ์นี้ไม่บันเทิงนักและมีหลักธรรมมากเกินไป จึงเปลี่ยนรายละเอียดเป็นให้นางเอกมาเล่านิยาย ซึ่งเป็นเหตุการณ์ใกล้ตัวที่สามารถเกิดขึ้นได้จริงในการดำเนินชีวิตของชาวบ้านชาววัด

2.2.3 เปลี่ยนรายละเอียดเหตุการณ์ตอนจบเรื่อง

เทวน์ชาดกจบเรื่องด้วยการที่เทวน์ธและนางสุวรรณณเสราปลงอนิจจังจึงไปบรรพชาในป่าหิมพานต์ เมื่อสิ้นชนมายุได้ไปเกิดบนพรหมโลก สหัสสระและนางสุวรรณประภาซึ่งเป็นโอรสและธิดาได้ครองราชย์สืบมาจนสิ้นชนมายุก็ไปเกิดบนพรหมโลกเช่นเดียวกัน แล้วจึงประชุมชาดกเชื่อมโยงว่า ตัวละครในเรื่องได้กลับชาติมาเป็นใครในสมัยพุทธกาล

ส่วนเทวน์คำกาพย์เปลี่ยนรายละเอียดเป็นเทวน์และนางเสราสวรรคปลงอนิจจัง มอบราชสมบัติให้โอรสแล้วทั้งคู่ก็เสด็จไปป่า ร้อนถึงพระอินทร์จึงสั่งให้พระมาตุลีและพระวิษณุกรรมมาเนรมิตอาศรมและเครื่องบริขาร พร้อมเขียนอักษรว่า ท้าวสักกะเชิญผู้ที่ต้องการผนวชอาศัยตามปรารถนา เมื่อสิ้นอายุขัยทั้งคู่ได้ไปเกิดบนสวรรค์ ดังความว่า

...๑ เทียวไปป่า มีใจศรัทธา บุญญาสองศรี
ร้อนถึงเทวินทร์ อัมรินทร์ยินดี ใช้พระมาตุลี บรรจงลงมา
๑ เนรมิตอาศรม บริขารอุดม นุ่งหม่กาสา
หนังสือพรายพริ้ว ห้อยย้อยศาลา แล้วเขียนอักษร ตามปรารถนาไซ้

๑ แล้วมากำจัด	ราชสีห์เสือสัตว์	สารพัดหมูไต่	
ให้จรงจากสถาน	บันดาลเสือไกล	ไม่ให้มีภัย	แก่พระราชา
๑ สำเร็จเสร็จปล้น	พระพิณฤกรรม (วิชณกรรม)	ไปสู่ตึงสา	
บอกเล่าบังคม	สมเด็จพระอินตรา	ฝูงเทพยดา	โมทนายินดี
๑ กษัตริย์สองรา	เสด็จตามกันมา	ในป่าพงพี	
แลเห็นอาศรม	ขึ้นชมยินดี	เห็นอักษรมี	อยู่ที่ทวารา
๑ พระทัยขึ้นบาน	เห็นเครื่องบริวาร	อ่านพิจฉรา	
จึงเบิกเข้าไป	ในบรรณศาลา	ผลัดผ้ากาสา	ทรงหนังสือปล้น
๑ ส่วนพระมเหสี	อาศรมน้อยมี	เรียบเรียงเคียงกัน	
ทรงผ้าหนึ่งลาย	เพริศพรายผายผัน	ก้มเกล้าอภิวินท์	แก่พระสามี
๑ จำเริญเมตตา	ตั้งเสกอุเบกขา	อยู่ป่าพงพี	
ได้ฉนวนพิญา	ทั้งห้าด้วยดี	เทวันฤษี	ฤทธิบุญญา
๑ ดาวบสทั้งส่อง	มิได้เศร้าหมอง	ในราศัตมหา	
ได้ฉนวนสมาบัติ	โดยสัจเมตตา	ดับสังขาร	มรณาไปสวรรค
๑ พระญาติวงศา	โอรสนัดดา	ศรัทธาตามกัน	
ฟังโอวาทา	พระบิดานั้น	ดับชาติไปสวรรค	น้อขึ้นดุสิตา

(เทวัน เล่ม 2 เลขที่ 169, หน้าปลาย, หน้า 126-129)

ตอนจบเรื่องเทวันคำกาพย์นี้ กวีน่าจะได้อิทธิพลมาจากเหตุการณ์ในเรื่องพระเวสสันดรหรือมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์วนประเวศน์ ตอนที่กล่าวถึงพระเวสสันดรพร้อมด้วยพระนางมัทรี ชาลี และกัณหา เสด็จจำเริญด้วยพระบาทจากกรุงสีหิมุขไปยังป่าหิมพานต์ พระอินทร์ทรงร้อนอาสน์ เมื่อพิจารณาแล้ว ก็รู้ถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น จึงตรัสสั่งพระวิษณกรรมให้สร้างอาศรมที่เขาวงกต พร้อมเครื่องบริวาร และจารึกอักษรไว้ว่าพระอินทร์สร้างไว้สำหรับผู้ที่ปรารถนาจะบวชพระเวสสันดรทรงหยั่งรู้ จึงบวชและอาศัยอยู่ที่อาศรมนั้น นอกจากนี้ กวีผู้ประพันธ์เทวันคำกาพย์ยังได้เปลี่ยนรายละเอียดจากเทวันชาดกที่กล่าวว่า ตัวละครได้ไปเกิดบนพรหมโลก เป็นการให้ตัวละครได้ไปเกิดบนสวรรค์ชั้นดุสิต ซึ่งเป็นสวรรค์ที่เป็นความสุขในทัศนะและความเชื่อของชาวบ้านชาวดัด

2.3 เปลี่ยนรายละเอียดหลักธรรมคำสอน

แม้เทววินชขาดกและเทววินค้ำกาพย์จะมีลักษณะเรื่องอย่างนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ แต่ในเนื้อเรื่องได้แทรกหลักธรรมคำสอนไว้ด้วย

ในเทววินชขาดกปรากฏหลักธรรมคำสอนเรื่องศีล 5 ทุจจริต 3 สุจจริต 3 และทศมิตรธรรม 10 หลักธรรมต่าง ๆ นี้ กวีบรรยายอย่างละเอียดและมีขนาดยาว ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตอนเทววินชเทศนาธรรมทุจจริต 3 และสุจจริต 3 ให้กุมภันท์ทั้ง 4 ตนฟัง ดังตัวอย่างคำประพันธ์ว่า

...ทุจจริต 3 อย่างนั้น คือ กายทุจจริต 1 วจิตุจจริต 1 มโนทุจจริต 1 กายทุจจริต นั้นคือ ประพฤติชั่วทางกายมีอาการเป็น 3 อย่าง คือ ฆ่าสัตว์มีชีวิต 1 ลักทรัพย์ พัสดขของเขา 1 ประพฤติผิดในกาม 1 เหล่านี้สำเร็จด้วยกายจึงชื่อว่า กายทุจจริต วจิตุจจริตนั้นคือ ความประพฤติชั่วทางวาจามีอาการเป็น 4 อย่าง คือ กล่าว คำเท็จไม่จริง 1 กล่าวคำหยาบ 1 กล่าวคำส่อเสียด 1 กล่าวคำเพ้อเจ้อไปรยเสีย ซึ่งประโยชน์ 1 เหล่านี้สำเร็จด้วยวาจาจึงชื่อว่า วจิตุจจริต มโนทุจจริตนั้นคือ ประพฤติชั่วทางใจ มีอาการเป็น 3 อย่าง คือ เจตสิกกรรมชาติอันเกิดแต่โลภวิการ เป็นเหตุให้ทำทุจจริต มีปณาดิปาต เป็นต้น เรียกว่า อภิขมา 1 ความปองร้าย ผูกอาฆาตจองเวรอันเกิดแต่โทสวิการ เรียกว่า พยาบาท 1 ความเห็นผิด คลองธรรมอันเกิดแต่โมหวิการ เรียกว่า มิจฉาทิภฐฐิ 1 เหล่านี้สำเร็จมาทางใจ จึงชื่อว่า มโนทุจจริต ความประพฤติชั่วเป็นไปในไตรทวารนี้ เรียกว่า อธรรม...

...สุจจริต 3 อย่างนั้น คือ กายสุจจริต 1 วจิตุจจริต 1 มโนสุจจริต 1 ความที่ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม 3 อย่างนี้สำเร็จมาแต่ ความประพฤติดีด้วยกายจึงชื่อว่า กายสุจจริต ความที่ไม่พูดเท็จ ไม่พูดหยาบ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดเพ้อเจ้อ 4 อย่างนี้สำเร็จมาแต่ความประพฤติดีทางวาจา จึงชื่อว่า จิตุจจริต ความที่ไม่เพ่งเล็งน้อมเอาพัสดขของเขา ความที่ไม่ผูกอาฆาต ปองร้ายเขา ความที่เห็นตรงต่อธรรมความชอบ 3 อย่างนี้สำเร็จมาแต่ ความประพฤติดีทางใจ จึงชื่อมโนสุจจริต ความประพฤติดีด้วยกายวาจาใจ 3 อย่างนี้ เรียกว่า ธรรมความชอบ...

(เทววินชขาดก ใน ปญญาสขาดกปัจฉิมภาค, 2549, หน้า 338-339)

ตอนนางสุวรรณเกสรแสดงทสมิตรธรรม 10 ดังตัวอย่างคำประพันธ์ว่า

...ข้าแต่พระองค์จอมชัตติย บุคคลผู้ใดในโลกนี้มาประพฤดิธรรม
ความชอบในมารดาบิดาทั้งหลาย 1 ในบุตรภรรยาทั้งหลาย 1 ในหมู่ญาติและ
มิตรผู้มีไมตรีจิต 1 ในพลพาหนะทั้งหลาย 1 ในชนชาวบ้านและนิคม 1 ในชน
ชาวรัฐประเทศและชนบท 1 ในสมณะพราหมณ์ทั้งหลาย 1 ในหมู่เนื้อ
และนกทั้งหลาย 1 ในเทพดาผู้รักษาพระนคร 1 ในหมู่สรรพสัตว์ทั้งหลาย 1
บุคคลผู้นั้นครั้งประพฤดิธรรมความชอบ 10 อย่างดังนี้ไว้ได้แล้ว ย่อมจะ
เข้าไปถึงซึ่งสุคติโลกสวรรค์...

(เทวัญชาดก ใน ปัญญาสาตกปัจฉิมภาค, 2549, หน้า 364)

ส่วนเทวนาคำภพปรากฏหลักธรรมคำสอนเรื่องศีล 5 และกล่าวถึงทริ โอตตปะ
ในตอนเทวัญแสดงธรรมให้กุ่มภณท์ทั้ง 4 ตนฟัง ดังตัวอย่างคำประพันธ์ว่า

...๑ ดูก่อนขุนยักษ จงสาภิภักดี (สามิภักดี) ศีลห้าประการ
จะพ้นชาติยักษ บุญจักหักหาญ ครั้นสิ้นวิญญาน ขุนมารสุखा
๑ ดูก่อนขุนมาร อทินนาทาน ลักทรัพย์เขามา
เจ้าของเขามี อายินดีรา สารพัดโศคา อย่าเบียดเบียนเอา
๑ กามเมสุมิจฉา ดูก่อนยักษา ภรรยาของเขา
อย่าได้ประสม จิตลงปลงเอา ชื่อว่าเมียเขา อย่าร่วมเสนาหา...
๑ ดูก่อนยักษา เทวธรรมา ไขว่ผู้อื่นไกล
คือตนทริโอ อย่าโหวเวไป กลัวบาปจึงได้ ละอายจงพลัน
๑ กลัวบาปอยู่แล้ว อย่าได้สอดแคล้ว เป็นทางไปสวรรค์
ให้กลัวละอาย เหนื่อยหน่ายผายผัน อยู่ในเทวธรรม์ เท่านั้นเลหนา
๑ ทริโอตปะ จักเป็นตปะ เดชหนักหนา
บุรีสาโลก เทวธรรมา พระจึงพรรณนา จบจุจะเร

(เจ้าเทวัญสมุด 1 เลขที่ 170, หน้า 116 - 122)

จะเห็นได้ว่า หลักธรรมคำสอนที่ปรากฏทั้งเทวัญชาดกและเทวัญ
คำภพ คือ เรื่องศีล 5 ซึ่งเป็นศีลพื้นฐานสำหรับทุกคน (พระพรหมคุณาภรณ์, 2559,
หน้า 395) ส่วนหลักธรรมเรื่องทุจริต 3 สุจริต 3 และ ทสมิตรธรรม 10 กวีผู้แต่ง

เทวัญคำกาพย์เปลี่ยนรายละเอียดเป็นการกล่าวถึงเรื่องหิริ โอตตปปะ การละอายและเกรงกลัวต่อบาปหรือการทำผิดอย่างสิ้น ๆ ไม่เน้นแสดงหลักธรรมอย่างนิทานตัวบทต้นเรื่อง ทั้งนี้อาจเพราะไม่ต้องทำให้ผู้อ่านผู้ฟังเบื่อ เนื่องจากกำลังอ่านและฟังเทวัญคำกาพย์ซึ่งมีฐานะเป็นนิทานพื้นบ้านเพื่อความเพลิดเพลินอยู่นั่นเอง

การศึกษาเทวัญคำกาพย์: นิทานพื้นบ้านไทยที่เปลี่ยนรายละเอียดเนื้อเรื่องมาจากชาดก ทำให้รู้จักนิทานพื้นบ้านไทยอีกเรื่องหนึ่ง และยังทำให้ประจักษ์ถึงความสามารถรอบรู้ของบรรพชนไทยในการสร้างสรรค์นิทาน ด้วยการเปลี่ยนรายละเอียดเนื้อเรื่องนิทานต้นเรื่องให้กลายเป็นนิทานเรื่องใหม่ที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของผู้อ่านและผู้ฟังนิทานตามความนิยมในแต่ละยุคสมัย

อภิปรายผล

จากการศึกษาเทวัญคำกาพย์: นิทานพื้นบ้านไทยที่เปลี่ยนรายละเอียดเนื้อเรื่องมาจากชาดก ผู้วิจัยพบข้อสังเกตที่น่าสนใจ ดังนี้

1. การเปลี่ยนรายละเอียดเนื้อเรื่องเป็นวิธีการหนึ่งที่กวีนิยมใช้ในการดัดแปลงหรือแปรรูปวรรณกรรม สะท้อนให้เห็นความสามารถรอบรู้ของกวีในการผลิตซ้ำหรือดัดแปลงวรรณกรรม ซึ่งเป็นงานศิลปะที่มีมาแต่เดิมให้เป็นผลงานชิ้นใหม่ของตนเอง การสร้างสรรค์งานรูปแบบนี้ไม่ใช่การลอกแบบหรือทำสำเนาให้เหมือนกับต้นฉบับ แต่จัดเป็นการสร้างสรรค์งานศิลปะชิ้นใหม่ สอดคล้องกับความคิดของ วรภัทร ศรีจันทร์ (2551, หน้า 16) ที่ศึกษาการเล่าเรื่องและการดัดแปลง เดธโนต์ ฉบับหนังสือการ์ตูนแอนิเมชัน ภาพยนตร์และนวนิยาย

เหตุที่กวีดัดแปลงศิลปะแขนงต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการดัดแปลงข้ามประเภทของสื่อ ข้ามรูปแบบ หรือข้ามวัฒนธรรม อาจเป็นไปเพราะปัจจัย 2 อย่าง คือ ตัวศิลปินหรือกวีและอิทธิพลของสังคมวัฒนธรรม ตัวกวีอาจต้องการสร้างสรรค์ผลงานชิ้นใหม่แทนที่งานศิลปะที่มีมาแต่เดิม อีกทั้งอาจต้องการประชันฝีมือในมิติของสุนทรียศาสตร์ (ธนสิน ชุดินทรานนท์, 2555, หน้า 39) หรืออาจเป็นการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายที่อยู่ในสังคมและวัฒนธรรมที่ต่างกัน หรือรสนิยมของคนในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย เฉกเช่นการที่กวีเปลี่ยนรายละเอียดของเทวัญชาดก ซึ่งเป็น “ชาดก” หรือเรื่องพระพุทธเจ้าที่มีมาในพระชาติก่อน ๆ (ราชบัณฑิตยสถาน,

2556, หน้า 375) อันเป็น “นิทานศาสนา” กล่าวคือ นิทานที่เกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนา เรื่องของศาสดาหรือสาวกในศาสนา หรือเรื่องที่ปรับปรุงเนื้อหาจากหลักธรรมของศาสนา (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2551, หน้า 24) มีจุดมุ่งหมายเพื่อสอนธรรมมาเป็นเทวัญคำกาพย์ ซึ่งเป็นนิทานพื้นบ้านลักษณะอย่างนิทานมหัศจรรย์หรือนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ สำหรับสวดอ่านเพื่อความบันเทิงตามความนิยมของชาวบ้านชาววัดในอดีต กวีก็ต้องมีการดัดแปลงรายละเอียดเนื้อเรื่องให้สอดคล้องกับรูปแบบหรือประเภทของสื่อ ซึ่งมีตรรกะตามวัตถุประสงค์ที่กวีต้องการสื่อสาร (วิชชุดมภ์ ปุชิตาการ, 2556, หน้า 39)

2. การศึกษาเทวัญคำกาพย์ในฐานะที่เป็นนิทานพื้นบ้านไทยที่ดัดแปลงด้วยการเปลี่ยนรายละเอียดมาจากชาดกยังทำให้เห็นลักษณะสหบท หรือสัมพันธ์บทของนิทานเรื่องนี้ที่เกิดจากการผสมผสานนำอนุภาคและเหตุการณ์จากนิทานหรือเรื่องเล่าอื่นที่มีมาก่อนมาสร้างสรรค์เป็นนิทานเรื่องใหม่ สอดคล้องกับความคิดของ Hutcheon (2006 อ้างถึงใน ธนสิน ชูตินธรานนท์, 2555, หน้า 38) ที่ว่าการดัดแปลงนับว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของสัมพันธ์บทศึกษา ทำให้ประจักษ์ถึงความรอบรู้และภูมิปัญญาของกวีในการหยิบยืม เลียนแบบ แปลงสาร หรืออ้างอิง เป็นต้น จากบริบทแวดล้อมสู่งานสร้างสรรค์ชิ้นใหม่ที่มีรูปแบบหรือประเภท และหน้าที่ที่แตกต่างจากเดิมแต่สอดคล้องกับความนิยมของสังคมในยุคสมัยนั้น ๆ

การศึกษาการเปลี่ยนรายละเอียดเนื้อเรื่องจากเทวัญชาดกมาเป็นเทวัญคำกาพย์เรื่องนี้ เป็นเพียงส่วนหนึ่งของกระบวนการดัดแปลงหรือแปรรูปวรรณกรรมจากเทวัญชาดกมาเป็นเทวัญคำกาพย์เท่านั้น แท้จริงแล้วยังมีวิธีการดัดแปลงด้วยวิธีการอื่นอีกมาก เช่น การเพิ่ม การลด การสลับที่ การผนวกเรื่อง และการคงเดิม ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาไว้อย่างละเอียดแล้วในโครงการวิจัย

เทวัญคำกาพย์จึงเป็นนิทานพื้นบ้านไทยอีกเรื่องหนึ่งที่มีคุณค่า ควรอนุรักษ์ศึกษา เผยแพร่ทั้งในรูปแบบวิชาการและสื่ออิเล็กทรอนิกส์ตามสมัยนิยมต่อไป

ข้อเสนอแนะทั่วไป

บทความวิจัยนี้เป็นการศึกษาการดัดแปลงเทวัญคำกาพย์มาจากเทวัญชาดกในด้านกลวิธีการเปลี่ยนรายละเอียดเท่านั้น ยังมีกลวิธีการดัดแปลงด้านอื่นอีก เช่น

การเพิ่มรายละเอียด การลดรายละเอียด การสลับที่ การผนวกเรื่อง รวมทั้งการอ้างถึงวรรณกรรมหรือนิทานเรื่องอื่น ซึ่งควรศึกษาเพิ่มเติมต่อไปเพื่อให้ได้ข้อมูลและองค์ความรู้เรื่องการดัดแปลงเทวณิทานคำกาศมาจากเทวณิชาดกที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต

1. ควรศึกษานิทานคำกาศเรื่องอื่นที่ยังไม่เป็นที่รู้จักเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ด้านวรรณกรรมพื้นบ้าน อันจะเป็นการอนุรักษ์และเผยแพร่มรดกทางวัฒนธรรมของไทยให้กว้างขวางมากขึ้น
2. ควรมีการนำนิทานคำกาศที่ยังไม่เป็นที่รู้จักมาสร้างสรรค์ดัดแปลงให้เป็นสื่อสมัยใหม่ที่สอดคล้องกับบริบทสังคมยุคโลกาภิวัตน์ เช่น การ์ตูน แอนิเมชัน ละครโทรทัศน์ ละครเวที เป็นต้น เพื่อให้นิทานคำกาศยังคงอยู่ สืบสาน มีชีวิต และเป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทยสืบไป

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “จากเทวณิชาดกสู่เทวณิทานคำกาศ: การดัดแปลงชาดกเป็นนิทานคำกาศ” ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากเงินรายได้ของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2562 และขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร ที่เอื้ออำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูลจากต้นฉบับเอกสารโบราณ

รายการอ้างอิง

- จรรยา เหตุโยธิน. (2561). การดัดแปลงวรรณกรรมไทยร่วมสมัย เรื่อง นักฉลาดมืออาชีพ สู่การออกแบบภาพในงานแอนิเมชัน เรื่อง The Wise. *วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สจล.*, 27(2), 249-260.
- จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา. (2552). *พระพิฆเนศวร “เจ้าผู้มีอำนาจเหนืออุปสรรค”*. กรุงเทพฯ: คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ณัฐา คำชู. (2553). *วิเคราะห์การสร้างสรรค์นิทานคำกาวพย์*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ธนสิน ชุตินธรานนท์. (2555). *สัมพันธบทของบทละครเวทีเรื่องสาวิตรีและการสร้างสรรค์ใหม่เพื่อสื่อสารอุดมคติแห่งรัก*. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชานิเทศศาสตร์, คณะนิเทศศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธวัช ปุณโณทก. (2533). *แนวทางการศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านประเภทลายลักษณ์*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ.
- ธวัช ปุณโณทก. (2553). *นิทานพื้นบ้าน*. นนทบุรี: ปันรู้.
- นิยะดา เหล่าสุนทร. (2558). *ปัญญาสชาดก: ประวัติและความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรมร้อยกรองของไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ลายคำ.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. (2551). *นิทานพื้นบ้านศึกษา* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปัญญาสชาดกฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่มสอง* (พิมพ์ครั้งที่ 2). (2549). กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาการ.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์* (พิมพ์ครั้งที่ 27). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊ค พลัสลิเคชั่น.
- วรัทพร ศรีจันทร์. (2551). *การเล่าเรื่องและการดัดแปลง เดธโน้ต ฉบับหนังสือการ์ตูนแอนิเมชัน ภาพยนตร์และนวนิยาย*. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชานิเทศศาสตร์, คณะนิเทศศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- วิษุวัตม์ บุชิตากร. (2556). *สัมพันธ์บทข้ามสื่อและข้ามวัฒนธรรมเรื่อง “ริง” ในนวนิยาย ภาพยนตร์ ละคร โทรทัศน์และหนังสือการ์ตูน*. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัย, สาขาวิชานิเทศศาสตร์, คณะนิเทศศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิศปัติย์ ชัยช่วย. (2557). *กระบวนการสร้างสรรค์บทการแสดงประกอบแสงเสียง เรื่องอุรังคธาตุปรณัม*. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 6(1), 130-155.
- ศักดิ์ศรี แยมั่นดดา. (2556). *เวตาลปัญญาวิงคติ* (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: ชนนิยม.
- ศิราพร ฐิตะฐาน. (2523). *ทฤษฎีการแพร่กระจายของนิทาน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สัมพันธ์ สุวรรณเลิศ. (2550). *กลวิธีการดัดแปลงวรรณกรรมต้นฉบับเป็นละครนอก ของกรมศิลปากร*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุขสมาน ยอดแก้ว. (2524). *สุภมิต: การศึกษาเชิงวิเคราะห์*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต, สาขาวิชาจารึกภาษาตะวันออก, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุดารัตน์ มาศวรรณภา. (2553). *การเปลี่ยนแปลงของนิทานสู่หนังสือการ์ตูนนิทานไทย*. *ช่อพะยอม*, 21(1), 82-93.
- หอสมุดแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). *เจ้าเทวีนสมุทร 1*. สมุดไทยขาว, อักษรไทย, ภาษาไทย, เส้นหมึก, เลขที่ 170.
- หอสมุดแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). *เทวีน เล่ม 2*. สมุดไทยขาว, อักษรไทย, ภาษาไทย, เส้นหมึก, เลขที่ 169.
- เอมอร รัตนเนตร. (2533). *การวิเคราะห์นิทานคำกาพย์เรื่องปทุมกุมารซึ่งมีที่มาจาก มหาปทุมชาดกในปัญญาสาตก*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขา วิชาจารึกภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.